

Юрій ДРЕВНИЦЬКИЙ,
доцент кафедри нової і новітньої історії
та методики викладання історії
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
кандидат історичних наук
(Тернопіль)

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ – СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНИЙ ДІЯЧ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1920-х – 1930-х рр.

У статті з'ясовано роль В. Старосольського у партійно-політичному житті та консолідації українських політичних сил Галичини, його ставлення до проблеми українсько-польського порозуміння.

Ключові слова: Володимир Старосольський, громадсько-політична діяльність, «нормалізація», з'їзд, Українська соціал-демократична партія.

The article defines the role V. Starosolskyi in party-political life, the consolidation of Ukrainian political forces in Galychyna, public perception of the Ukrainian-Polish agreement.

Key words: Volodymyr Starosolskyi, public and political activity, «normalization», the Congress, Ukrainian Social-Democratic Party.

В статье выяснена роль В. Старосольского в партийно-политической жизни и консолидации украинских политических сил Галичины, его отношение к проблеме украинско-польского взаимопонимания.

Ключевые слова: Владимир Старосольский, общественно-политическая деятельность, «нормализация», съезд, Украинская социал-демократическая партия.

У сучасній вітчизняній історіографії спостерігається підвищення інтересу науковців і широкого загалу до проблем особистісного виміру в історії. Зокрема, серед когорти видатних українських діячів кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. увагу вчених привертає постать громадсько-політичного діяча, адвоката і науковця Володимира Старосольського, котрий, як і Українська соціал-демократична партія (далі – УСДП), до якої він належав, до 1991 р. з ідеологічних міркувань залишався поза сферою наукових інтересів. У сучасних розвідках В. Старосольський фігурує передусім як науковець, тоді

як основний вектор його діяльності — партійно-політичний, зв'язок між науковими дослідженнями та політикою, а також професійна адвокатська робота — залишаються недостатньо висвітленими. Натомість, з'ясування особливостей становлення світогляду та практичної діяльності В. Старосольського, його внеску до національно-визвольного руху збагатить не лише історіографію, а й історичну пам'ять сучасного суспільства, сприятиме вихованню молодого покоління на позитивних зразках генерації видатних українських діячів минулого.

Діяльність В. Старосольського у 1920–1930-х рр. знайшла відображення у працях із політичної історії України. Зокрема, О. Жерноклеєв [6; 7] та І. Райківський [18] у дисертаційних дослідженнях і публікаціях проаналізували діяльність УСДП (відповідно, в австрійській і міжвоєнний періоди), до якої впродовж більше трьох десятиліть (до 1939 р. включно) належав В. Старосольський. У спільній монографії «Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії» (К., 2004) ними зроблений загальний огляд життя та діяльності В. Старосольського [4; 5; 19].

У міжвоєнний період як один із лідерів УСДП В. Старосольський брав участь у партійно-політичному житті Галичини, що опинилася під польською владою. В умовах бездержавного існування українців і тотального зміцнення польського елементу українсько-польські стосунки у Галичині набули крайньої гостроти. Зовнішньополітичним чинником, що також впливав на суспільно-політичне життя краю, стала «українізація» в радянській Україні 1920-х рр., що була привабливим контрастом до нищення українства у Польщі. Ситуація кардинально змінилася у 1930-х рр., коли сталінський погром українства в УСРР (УРСР) на тлі поглиблення кризи парламентської демократії у Західній Європі сприяв перегрупуванню політичних сил галицьких українців.

Зважаючи на вище зазначене, політичну діяльність В. Старосольського у міжвоєнний період можна умовно поділити на два періоди:

1. **1920–1927 рр.** — еміграційний. Після поразки української революції В. Старосольський перебував у еміграції та відійшов від партійно-політичного життя Галичини. На початку 1920-х рр. брав участь у діяльності закордонного представництва наддніпрянської Української соціал-

демократичної робітничої партії (далі – УСДРП), тоді як галицька УСДП здійснила прокомуністичну еволюцію, за що була заборонена польською владою. Домінуючою у житті В. Старосольського стала наукова та викладацька діяльність.

2. **1927-1939 рр.** — галицький. Повернувшись до Львова, В. Старосольський активно включився до громадсько-політичного життя Галичини: взяв участь у ідейно-організаційній відбудові партії українських соціал-демократів, став одним із лідерів відновленої УСДП. Свідченням високого авторитету В. Старосольського серед однопартійців стало обрання його керівником УСДП у 1937-1939 рр.

Перший, емігрантський період життя В. Старосольського характеризувався відходом від активної партійної роботи в Галичині. Крім нього, на початку 1920-х рр. із різних причин не брали участі в політичному житті УСДП відомі та заслужені в минулому соціал-демократи В. Темницький, О. Безпалко, С. Вітик, Микола і Лев Ганкевичі та ін. Опинившись в еміграції, В. Старосольський зблизився з наддніпрянськими соціал-демократами, входив до Закордонної делегації УСДРП, що об'єднувала організаційні структури партії за кордоном. Делегація займалася здебільшого поширенням інформації про український національно-визвольний рух в іноземній пресі, а також взяла участь у міжнародному з'їзді, завданням якого було створення IV-го, об'єднавчого Інтернаціоналу. Попередньо на конференції закордонної групи соціал-демократів, що проходила 31 грудня 1920 р. – 8 січня 1921 р. у Відні, було призначено трьох делегатів, одним із яких, поряд із Б. Матюшенко та М. Галаганом, став В. Старосольський [16, с. 4]. Водночас, закордонна група відмежувалася від участі у Всеукраїнській Національній Раді з причини порушення принципу соборності (існувало непропорційне представництво в Раді партійних мандатів Галичини та Наддніпрянщини). Та оскільки Рада Республіки в Тарнові була репрезентаційним органом Наддніпрянщини, створеним у липні 1920 р. задля об'єднання зусиль перед загрозою більшовицького режиму та можливої військової інтервенції, В. Старосольський наголошував на необхідності представництва у ній УСДРП [16, с. 5].

Тим часом, на початку 1920-х рр. у Галичині під тиском рядових членів, симпатиків радянської влади, котрі масово вступали до партії, відбулася ліворадикальна еволюція УСДП. У січні 1922 р. на партійній нараді у Львові вперше була висунута вимога воз'єднання Західної України з УСРР та утворення об'єднаної суверенної робітничо-селянської України [5, с. 208]. За слушним зауваженням радикала І. Макуха, керівництво УСДП «не поставило міцного політично-ідейного опору проти... опанування партії комуністичним і комунофільським елементом» [14, с. 302]. Це стало причиною серйозного розколу між керівництвом і рядовими членами. Як результат, у березні 1923 р. на VI з'їзді УСДП прийняла прокомуністичну програму, а давні лідери були остаточно усунуті від керівництва партією. 30 січня 1924 р. прокомуністична УСДП була заборонена польською владою [4, с. 143]. Як наслідок, на момент повернення В. Старосольського до Львова (1927), коли розпочався другий — галицький — період його діяльності, партія мала досить слабкі політичні позиції через вузькість соціальної бази та малочисельність національно свідомого українського промислового робітництва.

Та, як і в попередні роки, повернення до активного політичного життя В. Старосольського пов'язане з партією українських соціал-демократів. Політик не лише активно долучився до заходів колишнього керівництва УСДП щодо відбудови партії [23, с. 106], а й входив до складу Центрального Комітету (далі — ЦК) УСДП на трьох партійних з'їздах (8–9 грудня 1928 р., 4 березня 1934 р., 17 жовтня 1937 р.), упродовж 1929–30 рр. брав участь у виданні українського профспілкового часопису «Професійний вісник», співпрацював із редакцією центрального органу партії газети «Вперед» [15, с. 488], а в жовтні 1937 р. був обраний головою УСДП.

Розширити соціальну базу української соціал-демократії дала змогу насамперед просвітницька робота в робітничому середовищі — шляхом заснування культурно-освітнього товариства «Робітнича громада» та газети «Вперед!». Напередодні парламентських виборів 1928 р. у Польщі було засновано Українську соціалістичну групу (далі — УСГ) «Вперед», що виступила як політична організація [19, с. 14, 15]. Як свідчать документи зібрання «Протоколи, листи, запрошення та інші документи про діяльність Старосольського В. в українській

Соціал-демократичній партії і Сельробі» ЦДІАУ у м. Львові В. Старосольський став одним із ініціаторів скликання робітничої конференції 5 грудня 1927 р. у Львові, де було прийнято ухвалу про створення УСГ «Вперед» [27, спр. 55, арк. 8] та, за даними фонду «Львівського воєводського управління державної поліції» ДАЛЮ, увійшов до складу управи цієї групи разом із Л. Ганкевичем, І. Квасницею, П. Буняком, В. Темницьким і головою І. Жовніром [2, арк. 3].

Наступним кроком стало проведення партійного з'їзду, який відбувся 8–9 грудня 1928 р. у Львові та остаточно завершив ідейно-організаційну відбудову УСДП. Як засвідчує «Протокол українського соціалістического конгресса, состоявшегося во Львове 09.XII.1928», в якості члена президії та секретаря засідання В. Старосольський взяв активну участь у його роботі та увійшов до складу ЦК УСДП [26, арк. 14]. Одним із центральних питань з'їзду стало ставлення партії до радянської влади. Виступаючи в дискусії після доповіді В. Темницького «Проект програми і організаційного статуту», В. Старосольський наголошував: «Основні погляди комунізму хибні і небезпечні для соціалізму. (...) В Совітській Росії панує абсолютизм». Українські соціал-демократи, на його думку, мають на меті утвердження «повної самостійности і повного національного визволення на цілій території». Водночас, він вважав, що ситуацію в радянській Україні «можна назвати культурною автономією, а маємо її тому, що маси домагалися цього, маємо там назву і здобутки у культурній сфері і більше нічого. Щодо інтервенції (проти радянської України. — Ю. Д.), то є небезпека такої. Ми мусимо з соціалістами цілого світу стреміти до її ухилення» [26, арк. 5].

Як бачимо, критичне ставлення В. Старосольського до більшовицької влади в Україні поєднувалося з певними радянськими ілюзіями. Це виявилось, зокрема, у підтримці ним політичної резолюції, що була одноставно прийнята делегатами з'їзду. «...Український пролетаріат мусить стояти в обороні Радянської України», — говорилося в ній, — «вважаючи, що її упадок погрожує поворотом до влади чорної реакції, яка не побоїться вернути до давних царських метод супроти українського народу». Водночас, делегати не погодилися з централістичними зусиллями і диктатом Москви, обстоювали «принцип самостійної, соціалістичної, соборної

Української республіки» [1, с. 1]. В. Старосольський зокрема наголошував: «В нашому відношенні до радянської України важливе наше засадничче становище, що ми, українські соціалісти, ніколи не задовольнялися мінімумом, а бажали повної самостійності і повного національного визволення України на всій території... Борімося до самостійної Української держави та щоби ми були в ній господарями» [26, арк. 5].

Виступаючи на конгресі вдруге, В. Старосольський звернув увагу на тактику УСДП, ставлення есдеків до інших партій, II і III Інтернаціоналів. Він говорив про доцільність співпраці УСДП насамперед із соціалістичними партіями – Українською соціалістично-радикальною партією (далі – УСРП) та Польською партією соціалістичною (далі – ППС): «Можемо з УСРП видавати теоретичний орган, можемо мати якийсь бльок, цього досить. Їх (соціалістів-радикалів – Ю. Д.) робота (вони не марксистки) – на селі, наша – в місті... З ППС будуть у нас зносини політичні». Що стосується міжнародного робітничого руху, то В. Старосольський вважав: «Інтернаціонали II і III – це два окремі світи, дві тактики... До III-го (Комуністичного – Ю. Д.) не приймуть того, хто не слухає Москви». На його переконання, «арена Другого Інтернаціоналу – одинока, де можемо прийти до слова» [26, арк. 9].

Відновлена УСДП у своїй діяльності послідовно захищала національну ідею, а боротьбу за незалежність і соборність української нації поєднувала з пропагандою соціалістичних ідей у душі марксизму. Так, думка В. Старосольського, котрий відкрито вказав на доцільність приєднання УСДП до міжнародного соціалістичного руху, знайшла підтримку серед делегатів з'їзду УСДП і вже VII партійний конгрес 4 березня 1934 р. у Львові прийняв рішення про вступ УСДП до Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу (далі – РСІ), створеного шляхом об'єднання II та Віденського Інтернаціоналів. Показово, що доповідь «Про соціалістичний Інтернаціонал» на конгресі виголосив саме В. Старосольський [4, с. 144].

Також у передвоєнне десятиліття В. Старосольський значну увагу приділяв захистові соціально-економічних прав українського робітництва. Відновлена УСДП намагалася згуртувати робітників-українців у автономних українських класових профспілках у Другій Речі Посполитій [5, с. 213]. Оскільки політичну лінію УСДП визначали лідери, які ви-

ходили не з робітничого середовища, а були відомими адвокатами (В. Старосольський, Л. Ганкевич, Р. Домбчевський, Р. Скибінський та інші.), вони займали не класову, а виразно національну позицію. Зокрема, В. Старосольський брав участь у спільній нараді ЦК УСДП та Центральної Комісії Класових професійних спілок (далі – КПС) 29 квітня 1929 р. у Львові, учасники якої підтримали думку про необхідність побудови профспілок за класовою професійною ознакою та визначили умови перебування робітників української національності в КПС (створення окремої Української професійної комісії, підпорядкованої Центральній Комісії КПС, видання професійного органу українською мовою тощо) [31, с. 482]. Однак УСДП так і не спромоглася створити автономну українську структуру в межах загальнопольських КПС.

Одним із ключових напрямів політичної діяльності В. Старосольського стала консолідація сил у національно-державницькому таборі Західної України у 1930-х рр. Значною мірою цьому сприяли притаманні йому толерантність і вміння знаходити компроміси, відштовхуючись від загальнонаціональних, а не вузькопартійних, класових чи релігійних принципів. Будучи соціал-демократом, В. Старосольський намагався порозумітися з політиками різних поглядів. Так, разом із головою УСДП Л. Ганкевичем він представляв українських соціал-демократів на спільній українсько-білорусько-литовській конференції з питань міжпартійної взаємодії 27 листопада 1929 р. у Варшаві, що відбулася за участю Українського національно-демократичного об'єднання (далі – УНДО), УСРП, УСДП та Селянського Союзу [3, с. 1].

Рішуче виступив В. Старосольський і проти урядової «пацифікації» 1930 р. у Галичині, що створила ґрунт для формування на виборах до польського парламенту 1930 р. спільного блоку УНДО, УСРП і УСДП. Як член партійної управи він у вересні підтримав заяву ЦК УСДП, ЦК УНДО і Головної управи УСРП, що осудила саботажницькі дії Української військової організації як «з національного погляду безцільні, позбавлені політичного змісту та неоправдані навіть ніякими революційними мотивами». Водночас, у заяві висловлювався протест проти позаправних вчинків так званих пацифікаційних відділів і застосування властями принципу колективної відповідальності всього українського населення [20, с. 1].

Невдовзі після виборів 1930 р. у національно-державницькому таборі посилювалися відцентрові тенденції, що призвело до загострення міжпартійної боротьби.

У таких умовах В. Старосольський разом із керівництвом УСДП почали шукати підтримки серед польських соціалістів. Природним союзником у польському таборі була ППС, колишня Польська соціал-демократична партія Галичини і Сілезії (далі – ППСД), із якою українські соціал-демократи мали давні стосунки, перервані польсько-українською війною 1918–1919 рр. В. Старосольський став учасником спільної конференції УСДП і ППС 29 січня 1933 р. у Львові, на якій уперше у міжвоєнний період зібралися представники обох партій на найвищому рівні. Конференція ухвалила рішення про взаємодію УСДП і ППС у боротьбі проти націоналізму, фашизму та комунізму, водночас зафіксувала розбіжності в національному питанні [19, с. 37, 38]. УСДП захищала принцип незалежності та соборності України, тоді як ППС виступала за територіальну автономію західноукраїнських земель у складі Речі Посполитої, хоча пепесівці загалом підтримали ідею «самостійності й державної незалежності українського народу» [13, с. 2]. Отже, у другій половині 1930-х рр., коли в умовах проголошення політики «нормалізації» українсько-польських стосунків і виступів насупротив УСДП і ППС, загострилися суперечності між українськими партіями, В. Старосольський як член ЦК підтримував взаємини з польськими соціалістами.

Друга спроба консолідації в середовищі українських політичних партій відбулася наприкінці першої половини 1930-х рр. Поштовх до згуртування національно-державницьких сил Західної України та діаспори дав сталінський погром українства в УСРР. Упродовж 1933–1934 рр. В. Старосольський разом із партійними товаришами втілював у життя концепцію українського соціалістичного блоку, проголошену галицькими УСДП і УСРП (згодом до неї приєдналися дві наддніпрянські партії в еміграції – УСДРП та Українська партія соціалістів-революціонерів (далі – УПСР)). Чотири українські соціалістичні партії у січні 1934 р. опублікували спільну заяву, що викривала злочини сталінського режиму [19, с. 41]. «Московська комуністична дикта-

тура», — говорилося в заяві, — «політикою визиску й терору поставила проти себе весь український народ...». «Тільки народоправство, демократичний лад», на думку авторів заяви, дали б «нашому народові свободу національну і політичну» та «успішний господарський розвиток і добробут на його землі» [11, с. 2].

29–30 грудня 1934 р. у Львові відбувся з'їзд УСДП, УСРП, УСДРП і УПСР, делегати якого (зокрема і член ЦК УСДП В. Старосольський) закликали до боротьби «за вільну незалежну демократичну Україну» та втілення «ідеалу соціальної справедливості» [24, с. 2]. Однак, підтримана на з'їзді ідея Українського соціалістичного блоку не мала жодного організаційного оформлення. У подальшому до цієї роботи залучилися УНДО, Українська народна обнова та декілька емігрантських організацій. В. Старосольський взяв активну участь у підготовці Всеукраїнського національного конгресу (далі — ВНК), що мав відбутися у першій половині 1935 р. Як представник УСДП він був учасником передконгресової наради у Львові 24–28 грудня 1934 р. (окрім нього, партію есдеків представляли П. Буняк та І. Квасниця) [17, с. 2]. Однак, можливий ефект від проведення ВНК перекреслила угодовська акція нового керівництва УНДО, що увійшла в історію як політика «нормалізації» 1935–1938 рр. і передбачала врегулювання українсько-польських відносин шляхом порозуміння між проводом націонал-демократів і польським урядом. Початком політики «нормалізації» стала Варшавська угода 29 травня 1935 р. лідерів УНДО В. Мудрого, О. Луцького, В. Целевича з міністром внутрішніх справ Польщі М. Зиндрамом-Косцелковським [29, с. 521]. Ініціатором «нормалізації» з українського боку було нове керівництво УНДО, яке сподівалося створити кращі умови для національного розвитку в Західній Україні, щоб послабити тиск поляків на українство, тоді як на Наддніпрянщині тотально нищилося українське життя. Польська сторона пішла на деякі поступки, але в цілому «нормалізація» не принесла очікуваних результатів.

Як і більшість членів українських політичних партій від ОУН до КПЗУ, а також опозиція в самому УНДО, В. Старосольський різко виступив проти політики «нормалізації» [19, с. 53]. Найповніше позиція політика з цього приводу висловлена в липневому інтерв'ю 1937 р., опублікованому

в газеті «Діло». Суть позиції лідера УСДП полягала в тому, що його політична сила намагалася практично реалізувати ідею «нормалізації» українсько-польських взаємин, орієнтуючись на співпрацю з ППС, що стояла на схожих ідеологічних позиціях у польському таборі. Особисто В. Старосольський вважав, що: по-перше, у міжнародному аспекті УНДО зазнала поразки, не запропонувавши жодного серйозного аргументу з чітко вираженим національним інтересом; по-друге, так звану «національно-політичну тактику» УНДО він зводив до «угодової» політики, до «обезвартіснення» та деградації можливості позитивного розв'язання українського питання у Другій Речі Посполитій.

На думку В. Старосольського, українське національне питання для польського політикуму перестало бути актуальним у зв'язку із загостренням внутрішньополітичної ситуації у польському середовищі й українофобськими тенденціями. Навіть ті домагання українців, що раніше для польської влади були цілком природними, більшість суспільства сприймала «чимось нечуваним і просто революційним» [22, с. 3]. В. Старосольський також вважав, що варто вести мову про негативні наслідки «нормалізації» українсько-польських взаємин та про критичну ситуацію, що склалася у зв'язку зі зміною української політичної тактики [22, с. 3]. Виступаючи на мітингу УСДП у Дрогобичі у серпні 1938 р., він прямо визнав, що «нормалізація» «завела український нарід у сліпий кут...» [8, с. 3].

На VIII партійному конгресі 17 жовтня 1937 р. у Львові В. Старосольський виголосив політичну доповідь. Наголошуючи на тому, що УСДП була першою в Галичині партією, яка піднесла під час Української революції 1917–1920 рр. прапор «незалежної соціалістичної республіки», політик доводив, що гострі міждержавні конфлікти можуть бути розв'язані лише після повалення капіталізму. На його думку, ідеологія фашизму була створена zdegradованими людьми. Що ж до Союзу Радянських Соціалістичних Республік, до складу якого входила радянська Україна, то доповідач заявляв, що це, по суті, російська сталінська імперія. Він закликав відірвати український робітничий рух від впливу клерикалізму та інтегрального націоналізму [4, с. 147]. Делегати VIII конгресу обрали В. Старосольського головою УСДП.

Оскільки у 1930-х рр. склалися внутрішньополітичні обставини для об'єднання національно-державницьких сил у Галичині (заперечення угодівського курсу УНДО, виступ проти політики польського уряду, а також підтримка проголошення восени 1938 р. Карпатської України на міжнародній арені [19, с. 61–62]), В. Старосольський як голова УСДП підтримав третю спробу консолідації в діяльності українських політичних партій краю напередодні Другої світової війни. Зокрема, він взяв активну участь у підготовці та створенні Контактного комітету. 4 листопада 1937 р. у його помешканні відбулася нарада лідерів українських партій Галичини, що поклала початок міжпартійним контактам, які тривали аж до початку Другої світової війни [28, с. 213]. Організаційно комітет оформився у грудні 1937 р. До його складу, окрім соціал-демократа В. Старосольського, ввійшли представники УСРП, Української народної обнови (далі – УНО), Фронту національної єдності (далі – ФНЕ), Союзу українок та УНДО. Результатом праці Контактного комітету було створення атмосфери взаємної довіри між партійними лідерами та спад політичної напруги в українському суспільстві [30, с. 81].

УСДП, УСРП, ФНЕ та політична жіноча організація «Дружина княгині Ольги», що виникла замість забороненого владою Союзу українок, опублікували 24 вересня 1938 р. спільну заяву, у якій, зокрема, висловлювалася підтримка населенню Карпатської України та впевненість, що «український нарід буде послідовно обстоювати своє право самовизначення...» [9, с. 3]. Відозва УНДО, «Дружини княгині Ольги», УСДП, УСРП і ФНЕ з нагоди падіння Карпатської України, підписана від соціал-демократів В. Старосольським, закликала українців «одностайно стати до відповідальної співпраці, об'єднати всі творчі сили... цілого народу» [25, с. 1]. Також В. Старосольський був одним із авторів опублікованої в газеті «Діло» у листопаді 1938 р. відозви відомих суспільно-політичних і церковних діячів краю, де рішуче засуджувалися репресії щодо українського населення в Польщі [9, с. 3].

Невдовзі В. Старосольський увійшов до управи Українського міжпартійного виборчого комітету, створеного у грудні 1938 р. УСДП, УСРП, ФНЕ та «Дружиною княгині Ольги» для участі у виборах до органів місцевого самоврядування [4, с. 146]. Усі опозиційні партії, зокрема й УСДП, бойкотували

вибори до парламенту, що відбулися в листопаді 1938 р. Вереснева конференція УСДП 1938 р. вимагала «зміни виборчої ординації» в більш демократичному напрямку [12, с. 2]. Блок УНДО-УНО та Волинського українського об'єднання (далі – ВУО) пішли на вибори разом із проурядовим табором, а тому зберегли у парламенті кількісне представництво з 1935 р. УСДП, УСРП, ФНЄ та «Дружина княгині Ольги» взяли участь у виборах до органів місцевого самоврядування. У грудні 1938 р. було створено Український міжпартійний виборчий комітет. Відозву управи комітету до українських виборців підписав В. Старосольський. Та тривалі дискусії передвоєнного періоду (1937–1939 рр.) щодо створення представницького органу українських легальних політичних структур не принесли успіху, оскільки партійні інтереси взяли гору над загальнонаціональними цілями. Вплинуло на крах консолідаційних зусиль також поглиблення кризи національної демократії [30, с. 78]. Очевидно, це не справдило сподівань В. Старосольського, який щиро прагнув консолідації партій національно-державницького спрямування та робив усе можливе для цього [4, с. 146]. Так, за кілька місяців до Другої світової війни (3 травня 1939 р.) він взяв участь у спробі врегулювання українсько-польських відносин в умовах усе зростаючої небезпеки з боку нацистської Німеччини. З українського боку на двосторонній зустрічі були присутні, крім лідера соціал-демократів, відомі громадсько-політичні діячі В. Мудрий, В. Кузьмович, І. Кедрин, О. Луцький, а з польського – діяч консервативного спрямування О. Бохенський, колишній львівський воєвода П. Дунін-Борковський, представники партій, опозиційних урядові. Основним пунктом вимог, на негайній реалізації якого наголошували українці, була територіальна автономія. Однак, 25 травня 1939 р. Ф. Славой-Складковський категорично відмовився надати українцям автономію [28, с. 245]. Більше того, саме у 1939 р. прем'єр-міністр започаткував широкомасштабну програму зміцнення польського елемента в так званій Східній Малопольщі.

Як свідчать документи зібрання «Відозви та звернення комітету колишніх старшин УГА, Центрального студентського комітету у Львові та інших українських суспільно-політичних організацій» у ЦДІАУ у м. Львові, В. Старосольський критич-

но висловлювався у справі здійснення урядової аграрної реформи, проголошеної 28 грудня 1925 р. У відозві УСДП від 1 березня 1939 р. він протестував проти постанови польського уряду від 15 лютого 1939 р. стосовно парцеляційного плану на 1940 р. в обсязі близько 50 тис. гектарів землі у Галичині, Поліському та Волинському воєводствах — найбільших аграрно перенаселених регіонах Другої Речі Посполитої. Зокрема, В. Старосольський вимагав відміни розпоряджень стосовно обмеження продажу землі українському населенню, припинення колонізації, через яку земельна реформа не могла стати засобом оздоровлення аграрних відносин, а тільки погіршувала соціальні та політичні умови співіснування двох народів. Також він закликав польську владу «не спроваджувати кольтоністів з заходу, бо парцельована місцева земля належить тільки місцевому населенню!» [27, спр. 52, арк. 3–4].

В. Старосольський відзначався інтелігентністю, демократизмом поглядів, ставився з повагою до діячів різних ідейних напрямків в українському таборі. Відомий суспільно-політичний діяч, багатолітній член ЦК УНДО Іван Кедрин згадував, що: «на В. Старосольського ніхто не дивився як на якусь партійну людину, тільки як на інтелектуала, на людину великого формату». За словами І. Кедрина, В. Старосольський «приятелював із Дмитром Левицьким, також за фахом адвокатом, який... був націонал-демократом, головою УНДО, ... часто бував у гостинному домі панства Левицьких...» [10, с. 391].

Як адвокат (член «Союзу українських адвокатів» і «Головної адвокатської палати у Варшаві») В. Старосольський неодноразово виступав захисником на судових процесах УВО-ОУН, хоча партія, членом якої він був, відстоювала соціалістичну політику та критично ставилася до інтегрального українського націоналізму. Все це дає змогу говорити, що в особі В. Старосольського поєднувалися риси політика загальнонаціонального масштабу. Він виступав за консолідаційні процеси в українському національно-державницькому таборі в боротьбі проти польського окупаційного режиму. Впродовж кінця 1920–1930-х рр. він узяв участь у трьох спробах об'єднання національно-державницьких сил у несприятливих для українського руху внутрішньо- і зовнішньополітичних умовах. Особливістю політичної позиції

В. Старосольського у складі УСДП було перебування в ліво-центристському спектрі національно-державницького табору, критичне ставлення до праворадикального крила українського політикуму, представленого УВО (ОУН) та польських урядових кіл, із якими політик вважав за необхідне боротися мирним, парламентським шляхом.

Тим часом розпочиналася Друга світова війна. Гітлерівська Німеччина 1 вересня 1939 р. напала на Польщу, а Червона армія, відповідно до радянсько-німецького пакту, зокрема, Таємного протоколу про розмежування сфер впливу сторін у Східній Європі, який був підписаний у серпні 1939 р., зайняла з 17 вересня західноукраїнські землі. Польська влада розпорядженням президента Речі Посполитої від 1 вересня 1939 р. заборонила діяльність УСДП [27, спр. 55, арк. 14]. У той же час, за свідченням Уляни Старосольської, дочки голови УСДП, провід партії «з участю В. Старосольського вирішив офіційно її розв'язати, щоб радянська влада не мала прав і підстави для карання її членів, які адже на терені Радянського Союзу не вели ніякої діяльності» [21, с. 124]. Однак не знайдено офіційних документів, які підтвердили б дану тезу. Комуністична партія вважала українських соціал-демократів найбільш небезпечними супротивниками, що обстоювали марксистські, ліві ідеї, але діяли в національно-державницькому таборі.

Прихід радянської влади у Західну Україну у вересні 1939 р. кардинально змінив життя сім'ї Старосольських, яка стала, як і мільйони інших невинних людей, жертвою партійно-тоталітарної системи. В. Старосольський не емігрував, хоча, безперечно, знав про сталінські репресії в радянській Україні. Він обґрунтовував це рішення у консультаціях із митрополитом А. Шептицьким з позиції, що «не можна всім покидати наших земель, а зокрема Львова напризволяще большевикам. Провідні прошарки... повинні остатися із своїм народом» [23, с. 122]. Деякий час, із осені 1939 р., В. Старосольський працював на посаді професора Львівського університету, але вже 25 грудня 1939 р., отримавши запрошення на прийом до ректора М. Марченка, був заарештований агентом НКВС. В. Старосольський утримувався у львівській в'язниці на вул. Замарстинівській до 26 лютого 1940 р., звідки був перевезений до внутрішньої тюрми НКВС у Києві, де 25 жовтня того

самого року йому оголосили вирок суду (8 років ув'язнення у Новосибірських таборях). Після присуду В. Старосольського перевели до Лук'янівської в'язниці та 14 січня 1941 р. відправили на заслання до Маріїнська Новосибірської області [21, с. 129–135], де він і помер від голоду та виснаження 25 лютого 1942 р.

Отже, у міжвоєнний період, після повернення з еміграції у 1927 р., як член та один із лідерів (у 1937–1939 рр. — голова) відновленої УСДП В. Старосольський виявив себе активним учасником суспільно-політичного життя в Галичині. Його діяльність об'єктивно виходила за межі вузькопартійних інтересів, мала загальнонаціональний характер, що зокрема, виявилось в активному пошукові шляхів згуртування українських політичних сил, спробах налагодження зв'язків між політиками та радикально налаштованою оунівською молоддю, приєднанні УСДП до міжнародного соціалістичного руху.

У своїй діяльності В. Старосольський нерозривно поєднував ідеї національної державності, соборності та соціальної справедливості. Завдяки діяльності свого лідера УСДП перетворилася в активного суб'єкта політичного життя краю, однак, рівень підтримки партії з боку українського населення значно поступався більше впливовим політичним партіям. Причина цього полягала не лише у вузькості соціальної бази через обмежену кількість національно свідомих промислових робітників-українців, а й у несприятливих суспільно-політичних процесах у кінці 1920-х – упродовж 1930-х рр. Криза парламентсько-демократичної системи в Європі, наростання тоталітаризму та диктатури в різних формах суперечили здійсненню політичного ідеалу В. Старосольського, як і всієї УСДП, — побудови соціалістичної, самостійної та соборної України. Внесок В. Старосольського у діяльність УСДП полягав передусім у творенні ідеології партії та її політичного іміджу, меншою мірою стосувався розбудови організаційної структури та партійних осередків на місцях. В. Старосольський увійшов в історію як активний соціал-демократ і авторитетний політик, вплив якого далеко виходив за межі власної партії. Утвердження радянської влади в Західній Україні унеможливило його, як і багатьох інших відомих політиків, подальшу діяльність, а згодом зумовило фізичне знищення достойника у 1942 р.

1. *V конгрес* [Текст] // Вперед. – 1929. – 20 січ. – С. 1.
2. ДАЛЮ. – Ф. 121. – Оп. 2. – Спр. 190. – 9 арк.
3. *До співпраці!* Українсько-білорусько-литовська конференція в Варшаві [Текст] // Діло. – 1929. – 30 лист. – С. 1.
4. *Жерноклеєв, О.* Володимир Старосольський: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження) [Текст] / Олег Жерноклеєв, Ігор Райківський // Людина і політика. – 2003. – № 5. – С. 135–150.
5. *Жерноклеєв, О.* Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії [Текст] / Олег Жерноклеєв, Ігор Райківський. – К. : Основні цінності, 2004. – 283 с.
6. *Жерноклеєв, О. С.* Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) [Текст] : автореф. дис. д-ра іст. наук / Олег Станіславович Жерноклеєв. – Чернівці, 2007. – 32 с.
7. *Жерноклеєв О. С.* Український соціал-демократичний рух в Галичині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (1899–1918 рр.) [Текст] : автореф. дис. канд. іст. наук / Олег Станіславович Жерноклеєв. – Чернівці, 1995. – 22 с.
8. *З партійного руху.* Дрогобич [Текст] // Робітничий голос. – Л., 1938. – Вересень. – С. 3.
9. *Заява* [Текст] // Діло. – 1938. – 20 листоп. – С. 3.
10. *Кедрин, І.* Володимир Старосольський [Текст] / Іван Кедрин // Записки НТШ / [ред. У. Старосольської]. – Нью-Йорк та ін., 1991. – Т. 210. – С. 389–392.
11. *Консолідація* народоправних сил. Утворення Українського Соціалістичного Б'юку [Текст] // Громадський голос. – 1935. – 19 січ. – С. 2.
12. *Краєва* конференція УСДП [Текст] // Робітничий голос. – 1938. – Жовтень. – С. 2.
13. *Львівська* конференція [Текст] // Вперед. – 1933. – Травень. – С. 2.
14. *Макух, І.* На народній службі: конспект спогадів [Текст] / І. Макух. – Дітройт, 1958. – 628 с.
15. *Огородник, Т.* Володимир Старосольський – публіцист, редактор, видавець [Текст] / Тарас Огородник // Укр. періодика: історія і сучасність. – Л., 2000. – С. 485–489.
16. *П. Л.* На маргінесі ухвал закордонної конференції У.С.Д.Р.П. [Текст] / П. Л. // Український прапор. – 1921. – 12 лют. – С. 4–5.
17. *Передконгресові* наради українських партій [Текст] // Громадський голос. – 1935. – 5 січня. – С. 2.
18. *Райківський І. Я.* Українська соціал-демократична партія (1918–1939 рр.) [Текст] : автореф. дис. канд. іст. наук / Ігор Ярославович Райківський. – Л., 1996. – 20 с.
19. *Райківський, І.* Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.) [Текст] / І. Я. Райківський. – Ів.-Франківськ : Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаніка, 1995. – 66 с.
20. *Солідарний* голос політичних партій про події в краю. Комунікат [Текст] // Діло. – 1930. – 1 жовт. – С. 1.
21. *Старосольська, У.* «Ave Caesar, Morituri Te Salutant» / Уляна Старосольська // Записки НТШ / [ред. У. Старосольської]. – Нью-Йорк та ін., 1991. – Т. 210. – С. 118–150.
22. *Старосольський, В.* «Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від

- політики...» [Текст] / В. Старосольський // Діло. – 1937. – 29 лип. – С. 5–6.
23. *Старосольський, Ю.* Шляхами предків [Текст] / Юрій Старосольський // Записки НТШ / [ред. У. Старосольської]. – Нью-Йорк та ін., 1991. – Т. 210. – С. 3–115.
  24. *Український Соціалістичний Бльок* [Текст] // Діло. – 1935. – 25 січ. – С. 2.
  25. *Українці!* [Текст] // Діло. – 1939. – 25 берез. – С. 1.
  26. *ЦДАГО України.* – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 470.
  27. *ЦДАУ у м. Львові.* – Ф. 360. – Оп. 1.
  28. *Швагуляк, М.* Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (з історії Контактного Комітету. 1937–1939 роки) [Текст] / Михайло Швагуляк // Записки НТШ. – Л., 1994. – Т. 228. – С. 207–248.
  29. *Швагуляк, М.* Нормалізація [Текст] / М. Швагуляк // Довідник з історії України (А–Я) : посіб. для серед. загальноосв. навч. закл. / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К. : Генеза, 2001. – С. 521–522.
  30. *Швагуляк, М.* Партиїні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблеми політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939 рр.) [Текст] / Михайло Швагуляк // Сучасність. – 1994. – № 2. – С. 77–82.
  31. *Mniejszości Narodowe w Polsce. Ukraińcy* [Text] // *Sprawy narodowościowe* / red. St. J. Paprocki. – Warszawa: In-t Badań spraw Narodowościowych, 1929. – № 3–4. – S. 479–486.

Древницький Ю. Р. Володимир Старосольський – соціал-демократичний діяч другої половини 1920-х – 1930-х рр.

Ключові слова: Володимир Старосольський, громадсько-політична діяльність, «нормалізація», з'їзд, Українська соціал-демократична партія.

У статті проаналізовано партійну діяльність Володимира Старосольського – громадсько-політичного діяча, адвоката і науковця – в УСДП під польською владою. У своїй діяльності В. Старосольський нерозривно поєднував ідеї національної державності, соборності та соціальної справедливості. Завдяки діяльності свого лідера УСДП перетворилася в активного суб'єкта політичного життя краю, однак, рівень підтримки партії з боку українського населення значно поступався більш впливовим політичним партіям. Внесок В. Старосольського у діяльність УСДП полягав передусім у творенні ідеології партії та її політичного іміджу, меншою мірою стосувався розбудови організаційної структури, партійних осередків на місцях. В. Старосольський увійшов в історію як активний соціал-демократ та авторитетний політик, вплив якого далеко виходив за межі власної партії.

Drevnitskyi Yu. R. Volodymyr Starosolskyi – social democratic figure the second half of 1920–1930 years.

Key words: Volodymyr Starosolskyi, public and political activity, «normalization», the Congress, Ukrainian Social-Democratic Party.

In the article the party of Volodymyr Starosolskyi activities – social-and-political activist, lawyer and scholar – in USDP under Polish rule. The work of V. Starosolskyi inextricably combined the idea of national independence, of unity and social justice. Through the activities of its leader USDP become an active participant in the political life of the region, however, the level of support the party of the Ukrainian population has yielded more influential political parties. The contribution of V. Starosolskyi in USDP activity consisted primarily in the creation of the ideology of the party and its political image, to a lesser extent, dealt with the development of organizational structure, party branches on the ground. V. Starosolskyi went down in history as an active Democrat and authoritative politician whose influence went far beyond his own party.

Древницький Ю. Р. Владимир Старосольский – социал-демократический деятель второй половины 1920-х - 1930-х гг.

Ключевые слова: Владимир Старосольский, общественно-политическая деятельность, «нормализация», съезд, Украинская социал-демократическая партия.

В статье проанализирована партийная деятельность Владимира Старосольского – общественно-политического деятеля, адвоката и ученого – в УСДП под польской властью. В своей деятельности В. Старосольский неразрывно сочетал идеи национальной государственности, соборности и социальной справедливости. Благодаря деятельности своего лидера УСДП превратилась в активного субъекта политической жизни края, однако, уровень поддержки партии со стороны украинского населения значительно уступал более влиятельным политическим партиям. Вклад В. Старосольского в деятельность УСДП заключался прежде всего в создании идеологии партии и ее политического имиджа, в меньшей степени касался развития организационной структуры, партийных ячеек на местах. В. Старосольский вошел в историю как активный социал-демократ и авторитетный политик, влияние которого далеко выходило за пределы своей партии.